

## Om stamning och stamningens konsekvenser vid högre studier

### Vad är stamning?

Definitionen av stamning enligt ICD-10<sup>1</sup> lyder: ”Karakteriseras av återkommande repetitioner eller förlängningar av ljud, stavelser eller ord, eller av återkommande uppehåll eller pauser som avbryter den rytmiska talströmmen. Problemet bör klassificeras som störning bara när svårighetsgraden påverkar talfärdigheten.”

I vissa fall kan den som stammar reagera på sin egen stamning genom att bli tystlåten eller undvika talsituationer. Detta kan medföra att omgivningen inte märker att personen stammar.<sup>2</sup> Störningen av talflödet försvårar påtagligt skolarbete, yrkesarbete och social kommunikation. Det har genom historien, från Hippokrates som levde på 400-talet före Kristus till nutid<sup>3</sup>, förekommit flera olika teorier och föreställningar om stamningens orsak. En föreställning är att stamning orsakas av psykiska problem, nervositet och osäkerhet. Det är en föreställning som i viss utsträckning kan finnas kvar än i dag.<sup>4</sup> Man vet dock ännu inte vad stamning beror på, men forskningsresultat pekar i riktning mot att stamning har neurologiska och biologiska orsaker.<sup>5</sup> Stamning förekommer hos knappt en procent av Sveriges vuxna befolkning.

### Stamningens uttryck

Stamning kännetecknas av avbrott i talflödet, t.ex. genom blockeringar, förlängningar och upprepningar av ljud. Ibland kan vuxna som stammar använda sig av olika startknep, t.ex. ett visst ord eller en fras, talmotoriska medrörelser eller andra kroppsliga medrörelser.

Stamningens hörbara grad står inte alltid i korrelation till eventuella problem som stamningen innebär för personen. En person kan dölja den hörbara stamningen genom att vara tyst, byta ut ljud, ord och undvika vissa situationer eller vissa samtalsämnen. Dessa ageranden utgör olika undvikandebeteenden, och i vilken omfattning personen agerar undvikande beror på personlighet och i vilken utsträckning stamningen upplevs vara ett hinder. Omgivningen kan därmed få uppfattningen att personen inte stammar fastän denne egentligen har en stor inre stamningsproblematik i form av undvikandebeteenden, talrädsla och andra reaktioner på sin stamning. En annan person kan ha en kraftig hörbar stamning, och samtidigt hålla många publika framföranden utan att bry sig om stamningen.<sup>6</sup>

En grupp som ofta har varit missförstådda är de personer som sällan hörs stamma, men som själva upplever att de stammar. De har en tendens till onormala avbrott i talet, men hanterar dem så att det inte märks. Detta kallas i vissa sammanhang för ”dold stamning”. Det är tänkbart att personerna haft negativa upplevelser av sin hörbara stamning som har skapat en rädsla för att stamma. Alm (1995) ger följande exempel på ”dold stamning” och undvikandebeteende:

---

<sup>1</sup> ICD-10 (*International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems - Tenth Revision*) är den nu gällande upplagan av ICD, en allmänt accepterad standard för klassificering av sjukdomar, utgiven av Världshälsorganisationen (WHO). Socialstyrelsen ansvarar för den svenska översättningen av ICD-10.

<sup>2</sup> Stamningslogopederna i Region Skåne. *Information om stamning*. Broschyr.

<sup>3</sup> Alm (1995). *Stamning*. Natur och Kultur, 191.

<sup>4</sup> Alm (1995). *Stamning*. Natur och Kultur, 51–62.

<sup>5</sup> Hartelius, Nettelbladt & Hammarberg (2008). *Logopedi*. Studentlitteratur, 447.

<sup>6</sup> Hartelius, Nettelbladt & Hammarberg (2008). *Logopedi*. Studentlitteratur, 446.

*”Maria stammar inte så mycket, och det är ingen i omgivningen som betraktar henne som stammare. Ändå tänker hon nästan jämt på stamningen och är livrädd för att avslöja sin ”hemlighet”. Hellre än att riskera att stamma undviker hon svåra situationer, byter ut svåra ord mot lättare och vänder på ordföljden i meningarna. ... En del av hennes vänner har börjat undra varför hon talar så konstigt – ingen förstår att hon är rädd för att stamma. Försöken att hålla stamningen hemlig blir allt jobbigare för Maria.”*

Eftersom stamningsproblematik inte bara handlar om hörbar stamning är det viktigt att ta personens subjektiva upplevelser på allvar.<sup>7</sup>

### **Skillnader mellan kvinnor och män**

Undersökningar har visat på att könsfördelningen mellan pojkar och flickor i tolvårsåldern är ungefär 5:1. Det finns spekulationer om att det är en högre andel kvinnor som stammar än vad forskningen tidigare visat. Vissa indikationer tyder på att stamning hos vuxna kvinnor yttrar sig och upplevs annorlunda än hos män, och att det därför skulle vara underdiagnostiserat. Än finns det dock inte tillräckligt mycket forskning om detta.<sup>8</sup>

### **Stamningens sociala konsekvenser**

Stamning beskrivs som en talsvårighet, men kan leda till många andra problem som talrädsla, dåligt självförtroende och osäkerhet i sociala situationer.<sup>9</sup> Stamning kan påverka utvecklingen av relationer, försvåra skolarbete eller yrkesarbete och ha inverkan på livskvaliteten både på kort och på lång sikt.<sup>10</sup> Det finns studier som visar att en del vuxna som stammar har förhöjd risk att utveckla social fobi, det vill säga förhöjd rädsla att bli negativt utvärderad i sociala situationer. Social fobi leder i de flesta fall till undvikanden av sociala situationer, att prata offentligt och att använda telefonen.<sup>11</sup>

Vilka situationer som upplevs som svåra varierar, och det är inte säkert att en ”normaltalande” person kan se någon logik bakom det.<sup>12</sup> T.ex. kan en person få en blockering när denne hälsar på grannen i trappan, medan talet flyter på utan större problem på jobbet. Grannen och arbetskamraterna får därför olika uppfattningar om stamningsproblemet.

Eftersom personer som stammar upplever sin stamning olika är behovet av stöd individuellt och stödet behöver därför individanpassas. En del bryr sig inte om att de stammar, medan andra anser att stamningen förmörkar hela deras tillvaro.<sup>13</sup>

### **Stamningens konsekvenser vid högre studier**

Grundskola, gymnasium, högskola och universitet ställer krav på verbala kommunikativa färdigheter. Det kan vara alltifrån klassintegrerade diskussioner, läsa högt, diskutera med studiekamraten, fråga och svara på frågor, och att prata inför grupp. De här aktiviteterna kan ställa mycket höga krav på de som stammar. Studier har visat att en del personer som stammar har haft negativa upplevelser under sin skoltid, vilket senare påverkat relationen med lärare och kamrater, deras självkänsla och deras akademiska prestation. Många upplever att

<sup>7</sup> Alm (1995). *Stamning*. Natur och Kultur, 20.

<sup>8</sup> Hartelius, Nettelbladt & Hammarberg (2008). *Logopedi*. Studentlitteratur, 446.

<sup>9</sup> Alm (1995). *Stamning*. Natur och Kultur, 20.

<sup>10</sup> O'Brien et al. (2011). Stuttering severity and educational attainment. *Journal of Fluency Disorders*, nr 36, 86-92.

<sup>11</sup> Meredith et al. (2012). Stuttering, disability and the higher education sector in Australia. *International Journal of Speech-Language Pathology*, nr 14, 370-376.

<sup>12</sup> Alm (1995). *Stamning*. Natur och Kultur, 23.

<sup>13</sup> Alm (1995). *Stamning*. Natur och Kultur, 21.

stamningen inte tillåtit dem att nå sin fulla akademisk potential under studieåren, samt att stamningen har begränsat utbildningsresultaten.<sup>14</sup>

O'Brien et al. undersökte sambandet mellan graden av stamning och utbildningsprestation. Syftet med studien var att undersöka om den självupplevda stamningsgraden korrelerar med utbildningsnivå. 147 vuxna deltog i studien, samtliga stod på väntelista för stamningsbehandling och 120 av deltagarna hade tidigare fått behandling för sin stamning. Deltagarna fick ange den högsta utbildningsnivå de hade uppnått. De fick även ange stamningsens svårighetsgrad i åtta olika situationer på en 9-gradig skala (1 = ingen stamning och 9 = extremt svår stamning). Resultatet visar ett omvänt samband mellan stamnings svårighetsgrad och utbildningsnivå, dvs. ju mer grav personens stamning är, desto mindre är chansen att personen går klart high school och fortsätter med eftergymnasiala studier. motsvarande svenska eftergymnasiala studier. Resultatet är inte överraskande med tanke på de studier som tidigare har rapporterat om den negativa effekten av stamning under skolåren. Erfarenheter i unga år kan påverka en persons personlighet, attityd samt hur denne hanterar vardagen. De negativa effekterna av stamningen i skolan kan med andra ord påverka många val i livet.<sup>15</sup>

Daniels et al. undersökte vad lärare på två stora universitet i mellanvästra USA hade för uppfattningar om stamning och studenter som stammar, vilken kunskap man hade om stamning, hur man skulle tillmötesgå stammande studenter i undervisningen, och vilka egenskaper som lärarna ansåg vara viktiga för att underlätta för studenter som stammar. Resultatet visade att merparten av lärarna hade lite eller ingen erfarenhet av att arbeta med studenter som stammar, och uttryckte ett behov av att kunna lösa eventuella problem som en student som stammar kan ha i klassrummet. Åsikterna gick däremot isär gällande hur man ska tillmötesgå studenter som stammar. Deltagarna i studien var generellt eniga om att studenter som stammar bör delta på samma sätt i undervisning och framföranden som studenter som inte stammar. En stor andel av deltagarna tyckte inte att studenter som stammar bör undantas från muntliga presentationer och diskussionsgrupper, samt att stamning inte påverkar studieresultatet. Samtliga deltagare i studien ansåg att stödjande lärare och en stödjande atmosfär i undervisningssalen var viktigt för framgång förstudenter som stammar.<sup>16</sup>

Meredith et al. granskade i en studie tillgång till information och service till studenter som stammar på 39 av Australiens universitets hemsidor. 5 av 39 universitet hade en tillgänglig guide för hur studenter med funktionshinder som påverkar förmågan att uttrycka sig kan få stöd, och bara fyra av dessa nämnde stamning. Studiens slutsats är att alternativa bedömningsmetoder och guider bör finnas tillgängliga för studenter som stammar.<sup>17</sup>

Vissa muntliga moment i utbildningen kan t.o.m. upplevas som ett oöverstigligt hinder som leder till att utbildningen inte slutförs. Detta kan få konsekvenser för individen, universitetet och samhället. För individen innebär det ett misslyckande att förverkliga sin fulla potential i sina akademiska studier på grund av stamningen. Detta kommer med sannolikhet att skapa besvikelse och frustration. Samhället kommer gå miste om att dessa personer inte kommer att

---

<sup>14</sup> O'Brien et al. (2011). Stuttering severity and educational attainment. *Journal of Fluency Disorders*, nr 36, 86-92.

<sup>15</sup> O'Brien et al. (2011). Stuttering severity and educational attainment. *Journal of Fluency Disorders*, nr 36, 86-92.

<sup>16</sup> Daniels et al. (2011). Perceptions of university instructors towards students who stutter: A quantitative and qualitative approach. *Journal of Communication Disorders*, nr 44, 631-639.

<sup>17</sup> Meredith et al. (2012). Stuttering, disability and the higher education sector in Australia. *International Journal of Speech-Language Pathology*, nr 14, 370-376.

kunna bidra med sina unika färdigheter.<sup>18</sup> Den ekonomiska aspekten som rör universiteten får inte heller förbises. Studieavbrott eller avhopp, som en följd av att studenten känner att hon inte orkar eller klarar av att fortsätta sina studier p.g.a. den subjektiva uppfattningen om stamningens svårighetsgrad, kan påverka högskolor och universitet ekonomiskt.

Det finns med andra ord inte mycket information om funktionsnedsättningar som påverkar den muntliga kommunikationen vid universiteten i Australien. Våra efterforskningar visar att liknande brist på information om muntliga kommunikationssvårigheter och stamning finns vid Stockholms universitet, och verkar finnas vid svenska universitet och högskolor i allmänhet. Sådan information skulle kunna ge studenter en försäkran om att universitetet eller högskolan har tillräcklig kunskap om stamning, samt en beredskap att stödja berörda studenter i samband med svårigheter i utbildningen. Framförallt de som känner obehag inför talsituationer (t.ex. muntliga examinationer, tala inför publik eller svara på frågor inför grupp), och upplever en rädsla för att stamningen kan ha en negativ påverkan på bedömningen, skulle ha nytta av denna information.<sup>19</sup> Detta skulle gynna såväl studenter som stammar som lärare och övrig personal.

---

<sup>18</sup> Meredith et al. (2012). Stuttering, disability and the higher education sector in Australia. *International Journal of Speech-Language Pathology*, nr 14, 370–376.

<sup>19</sup> Meredith et al. (2012). Stuttering, disability and the higher education sector in Australia. *International Journal of Speech-Language Pathology*, nr 14, 370–376.